
ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 377.8.00:18

Микола Анісімов

**РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ
У ПЕРІОД З 1975 ПО 1990 РОКИ**

В статті розглянуто історичні передумови становлення і розвитку професійної системи освіти у період з 1975 по 1990 роки. Аналізуються зміни, які почали відбуватися в суспільному і економічному житті країни. Це знайшло відбиття в якісних змінах у галузевій, професійній і кваліфікаційній структурі робітничого класу. Серйозні зміни відбулися і в номенклатурі професій. Застосування нових технологій обумовило перегляд підготовки фахівців професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) більш серйозної загальноосвітньої підготовки, отримання більш глибоких професійних знань, широкого науково-технічного і культурного світогляду.

Ключові слова: науково-технічний прогрес, навчальний процес, професія, професійна освіта.

Інтенсивний розвиток науки й техніки, їх інтеграція ускладнюють характер та структуру професійної діяльності в умовах науково-технічного прогресу (НТП). Глобальні зміни, які відбуваються за цих умов, економічні та політичні перетворення спричинили також незворотні зміни в освіті. Громадяни починають усвідомлювати свою соціальну роль у соціально-економічному розвитку суспільства, зростання значення освіти як загалом, так і для кожної людини зокрема. Виникнення нових технологій вимагає від фахівців професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) серйозної загальноосвітньої підготовки, глибоких професійних знань, широкого науково-технічного і культурного світогляду.

Система професійної освіти має вагомe значення в соціальному та економічному розвитку будь-якого суспільства. Вона є однією з ланок усієї системи неперервної освіти, тому потребує особливої уваги держави.

У процесі розвитку професійна школа на кожному етапі розв'язувала важливі завдання, відповідно до яких окреслювалися підходи до визначення змісту навчальної та позанавчальної діяльності, до розроблення форм і методів професійної підготовки учнів ПТНЗ.

Незважаючи на тривалий час свого становлення, професійна школа не може констатувати, що сучасна професійна підготовка майбутніх робітників відповідає вимогам економічного й соціального розвитку країни, а рівень кваліфікації робітників – завданням удосконалення

сучасного виробництва.

В 70-ті рр. відбулися глибокі зміни в суспільному і економічному житті країни. Це знайшло відбиття в якісних змінах у галузевій, професійній і кваліфікаційній структурі робітничого класу. Серйозні зміни відбулися в номенклатурі професій. До 1960 р. у СРСР налічувалося більш 30 тис. професій, в 1966 р. – «Єдиний тарифно-кваліфікаційний довідник робіт і робочих професій» (ЄТКД) включав близько 6,5 тис. професій і спеціальностей для всіх галузей народного господарства.

У цей період був узятий курс на здійснення загальної середньої освіти, який поклав початок новому етапу розвитку системи ПТО в країні: перетворення ПТО – один з найважливіших каналів здійснення загальної середньої освіти в країні. Це в свою чергу визначило місце та функції різних типів навчальних закладів профтехосвіти в загальній системі народної освіти.

У восьмидесяті роки набули широкого розвитку прогресивні форми підготовки кадрів, що виправдали себе, з'єднання навчання школярів з їхньою продуктивною працею. У цей період в Україні налічувалося більше 800 міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, які стали ефективними формами трудового навчання, виховання та професійної орієнтації.

Істотну роль у підвищенні професійної кваліфікації майстрів і викладачів зіграли в ці роки міністерства та відомства. На базі спеціальних навчальних закладів окремих галузей (вузів і технікумів) організовувалися курси, на передових підприємствах – стажування майстрів виробничого навчання, що дозволило практично освоїти передові методи праці, познайомитися з новою технікою та технологією. Важливим стимулом постійного вдосконалювання стало введення в 1974 р. періодичної (кожні 5 років) переатестації інженерно-педагогічних працівників.

У 1980 р. вийшло положення, яке закріпило діючу систему профтехосвіти. До цього часу в системі ПТО існували такі типи навчальних закладів:

- середні професійно-технічні училища;
- технічні училища;
- професійно-технічні училища з підготовки кваліфікованих робітників із числа осіб, що закінчили восьмирічні загально-освітні школи;
- вечірні (змінні) професійно-технічні навчальні заклади з підготовки та підвищенню кваліфікації робітників, зайнятих на виробництві;
- професійні школи з підготовки та перепідготовки робітників.

Професійна система в період перебудови (1981–1991 рр.). Цей період був характерний тим, що почалися реформації в політичному устрої суспільства. За ними пішли різні економічні новації, які не завжди приводили до позитивних результатів.

Колегія Держпрофосвіти СРСР висунула завдання активного переходу на підготовку кваліфікованих робітників зі складних і нових спеціальностей, породжених науково-технічним прогресом, по групуванню, інтеграції традиційних вузькопрофільних професій, заснованих на спільності трудових процесів, обладнанню, матеріалів, з урахуванням потреб розвитку бригадної форми, організації виробництва. Виникла необхідність перегляду Переліку професій, а потім, природно, і переробки навчально-програмної документації, розробки нового змісту навчання.

Новий Перелік професій був затверджений в 1987 р. Він і став відправною точкою для перегляду змісту професійної підготовки майбутніх робітників.

Системний аналіз розвитку професійної системи освіти в цей період був зроблений відділом професійної підготовки науково-дослідного інституту педагогіки України.

Необхідно відзначити, що всі перетворення, які проходили в сфері профтехосвіти, не завжди давали позитивний результат.

У навчальних закладах профтехосвіти був введений новий курс «Основи інформатики та обчислювальної техніки». Але цей предмет – не сам по собі. Необхідно підкреслити, що в системі ПТО вивчення інформатики та обчислювальної техніки розглядається не тільки як невід’ємний елемент сучасної освіти молоді, але і як вихідна база для підготовки професіоналів. З метою підвищення професійної підготовки наскрізними для всіх професій стають такі предмети, як: «Електротехніка з основами промислової електроніки», «Технічне креслення», «Матеріалознавство». Значно збільшений був обсяг лабораторно-практичних робіт із загальнотехнічних і спеціальних дисциплін.

Однак, як показала практика, слово «повинні» не завжди означає, що опанування «другої грамотності», як називають фахівці оволодіння комп’ютерною технікою, стало нормою життя в училищах. На цьому шляху зустрічалися різні труднощі. Це й відсутність комп’ютерів, і пасивне очікування деяких керівників, коли їм дадуть персональні комп’ютери.

Ці зміни привели до того, що потрібно було переглянути усі вимоги до програм. *По-перше*, з урахуванням інтеграції професій ця документація повинна відбивати більш широке коло питань і обсяг знань, що відповідають навичкам та вмінням, необхідних для дійсно кваліфікованого робітника широкого профілю, відрізнятися логічністю й лаконічністю. *По-друге*, програми повинні націлювати інженерно-педагогічних працівників на поетапну (у процесі освоєння професії) атестацію учнів з послідовним присвоєнням робітничих розрядів.

По-третє, зовсім очевидно, що принципово нові підходи до змісту й структури програм, до розробки навчальних планів спричинили і значні зміни у вимогах до навчальної літератури. Необхідно відзначити, що такої

літератури в цей період не було створено. Підготовка ж технічної навчальної літератури – справа не проста і тривала. Це було пов'язане з тим, що для принципово нового типу навчальної літератури потрібні й нові підходи для її підготовки і друкування. Це і найбільш раціональна структура навчальної літератури, і максимальний обсяг, і поліграфічні тонкощі, аж до шрифту, фарб, ілюстрацій і т.д.

Для виконання такої величезної й відповідальної роботи необхідно було створити авторські колективи, які змогли б узятися за цю роботу. Колегія Держпрофосвіти СРСР, розглядаючи це питання, дійшла висновку, що розробка навчальної літератури і документації для даної професії повинна готуватися одним автором або авторським колективом. Безумовно, позитивно могла позначитися на якості такої літератури конкурсна система відбору, удосконалювання принципів оплати за них та ін. Наші дослідження, проведені в цей період (з 1984 по 1992 рр.) у відділі прогнозування і змісту методів навчання АПН СРСР, під керівництвом академіків С. Я. Батишева і Б. С. Гершунського, підтвердили дослідження практиків і вчених ВНДІ профтехосвіти та ВНМЦ у підходах з створення на сучасному етапі нової документації для системи ПТО.

Основний документ реформи школи був прийнятий в 1984 р. У ході її проведення діяльність навчальних закладів орієнтувалася на задоволення потреб у трудових ресурсах господарства, що екстенсивно розвивалося. Профтехшкола була націлена на екстенсивні підходи до виконання своєї соціальної ролі.

У квітні 1985 р. відбувся Пленум ЦК КПРС, який поставив перед державою принципово нові завдання. Почалися зміни, які супроводжувалися численними пошуками і перетвореннями в соціально-суспільному житті країни.

Усе це зайшло в суперечність із екстенсивним розвитком шкільної реформи. Крім цього, реформою не була задана програма глибокої демократизації системи освіти. Вона не підкріплялася розробкою шляхів залучення всього суспільства в процеси перебудови школи. В основних напрямках реформи загальноосвітньої школи були прорахунки, а саме:

- запровадження загальної обов'язкової середньої освіти;
- єдиний тип професійно-технічного навчального закладу – середній;
- передача таким училищам функцій загальноосвітньої підготовки всіх учнів за обсягом середньої школи.

Таким чином, реформа школи в певному розумінні була приречена на невдачу. Ця реформа серйозним чином відбилася на професійній системі освіти.

На порядку денному сьогодні стала потреба у висококваліфікованих робітничих кадрах. У ширшому плані, зростає потреба в професійній компетентності, тому що ціна помилки, допущеної в процесі виконання

роботи робітником, незмірно висока. Десятиліття назад професійна некомпетентність оберталася бракованою деталлю, зламаною машиною, дорогим ремонтом, що обчислювалося тисячами рублів. В умовах нинішнього етапу НТП професійна некомпетентність може обернутися серйозними трагедіями, які відбулися у нас на Україні.

Новий етап у розвитку системи ПТО був обумовлений прийнятою в 1984 році реформою загальноосвітньої і професійної школи. У цьому плані намічалися серйозні зміни в освіті. *По-перше*, перспективнішою формою підготовки молодих робітників стали середні профтехучилища. Ці типи навчальних закладів поряд із професійною підготовкою забезпечували повний обсяг знань за середню школу. Фактично державою був узятий курс на перебудову всіх навчальних закладів системи ПТО в середні професійно-технічні навчальні заклади (СПТНЗ), але як показала практика, усі проблеми підготовки в цих навчальних закладах не були вирішені.

Відповідно до положення про СПТНЗ вони повинні гарантувати високу якість як професійної, так і загальноосвітньої підготовки. Тому, *по-друге*, необхідно було ліквідувати відставання педагогічного забезпечення навчального процесу СПТНЗ як кваліфікованих кадрів із загальноосвітніх предметів, інженерно-технічних працівників, так і створити відповідну навчальну базу в навчальних закладах.

З 1981 до 1991 р. – відбувалася апробація нової моделі професійної системи освіти (середніх професійно-технічних навчальних закладів) і їх коректування як у плані їх побудови, так і в плані варіювання технологіями процесу навчання. На Україні створення середніх професійно-технічних навчальних закладів почалося в 1973 році. Проходили апробацію нові освітні моделі навчального процесу (програмоване, модульне навчання, метод опорних конспектів та ін. методи навчання). Необхідно відзначити, що поряд з позитивними тенденціями в справі соціально-економічної перебудови суспільства, на поверхню вийшло й багато негативного. Це дуже сильно вплинуло на систему освіти і, особливо, на професійну систему. В умовах перебудови відбувався пошук рішень в усіх сферах життя суспільства. Централізація державного і суспільного життя в країні захопила й сферу освіти, що виявилася, зокрема, в уніфікації його змісту. Часом ухвалювалися й недостатньо продумані рішення, наслідки яких не прогнозовані з наукової точки зору. Були такі рішення і з приводу профтехосвіти та загальних, соціально-економічних проблем країни.

Наші комплексні дослідження та дослідження учених (Ю. К. Бабанського, С. Я. Батишева, А. П. Беляєвої, Б. С. Гершунського, Г. Є. Гребенюка, Р. С. Гуревича, Н. К. Деєвої, К. Н. Катханова, Є. Г. Костяшкіна, Р. М. Макарова, М. І. Махмутова, Н. Г. Ничкало, І. П. Підласого, М. М. Шкодіна та ін.) дали певну картину розвитку професійно-технічної системи освіти в цей період. Соціологічні дослідження учених дозволили нам

систематизувати її розвиток і ті процеси, які відбувалися в цей період у професійній системі, і необхідно відзначити, що нагромадилася велика кількість недоліків і недоглядів у самій системі. Усі ці зміни привели до того, що потрібно було переглянути увесь процес підготовки в ПТНЗ, а це вимагало перегляду всієї документації в навчальних закладах.

По-перше, з урахуванням інтеграції професій ця документація повинна відбивати більш широке коло питань і обсяг знань, що відповідають навичкам та вмінням, необхідних для дійсно кваліфікованого робочого широкого профілю, відрізнитися логічністю й лаконічністю.

По-друге, програми повинні націлювати інженерно-педагогічних працівників на поетапну (у процесі освоєння професії) атестацію учнів з послідовним присвоєнням робочих розрядів.

По-третє, необхідно було розробити принципово нові підходи до змісту й структури програм, до розробки навчальних планів, які в свою чергу спричинили значні зміни у вимогах до навчальної літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анісімов М. В. Теоретико-методологічні основи прогнозування моделей у професійно-технічних навчальних закладах : [монографія] / М. В. Анісімов. – Київ – Кіровоград : Поліграфічне підприємство «ПОЛУМ», 2011. – 464 с.
2. Анісімов М. В. Соціально-економічні і науково-технічні проблеми сучасного стану професійної освіти / М. В. Анісімов // Збірник наукових праць Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (Педагогічні науки). Випуск 90. – Кіровоград, 2010. – С. 7–10.
3. Батышев С. Я. Подготовка рабочих в средних профессионально-технических училищах / С. Я. Батышев. – (Педагогическая наука – реформе школы). – М. : Педагогика, 1988. – 176 с.